


ПОДОЛАННЯ ОСВІТНІХ ВТРАТ І РОЗРИРІВ У НАВЧАННІ

Оксана Лященко,
викладач кафедри
суспільно-гуманітарної освіти
КНЗ КОР «КОІПОПК»

Прогалини в навчанні в багатьох дітей почалися ще за час карантину. А навчатися в умовах війни ще складніше. Як виправити цю ситуацію? Скоротити шкільну програму, вчити додатково у вихідні дні, на канікулах або ввести додатковий навчання? Ще в 2020 році така проблема через наслідки епідемії COVID-19 потрапила в центр уваги ЮНЕСКО. Варіанти того, як можна ефективно надолужувати прогалини, виклали в документі **«Рамкові програми для відновлення шкіл»**, який підготували ЮНЕСКО, ЮНІСЕФ, Світовий банк і Всесвітня продовольча програма. Основні пункти зібрали у звіті **«Відновлення втраченого навчання: що можна зробити швидко та масштабно»**.

Для довідки: Світовий банк запровадив вимірювання людського капіталу <https://bit.ly/3tsXZB0> за допомогою глобальних навчальних даних. Звіт Світового банку по Україні <https://bit.ly/3H8ZDgS> за 2020 рік.



Оскільки ми переживаємо події, що призводять до психотравми, одним із наслідків цього є зниження чутливості до емоцій інших людей. Це дуже болісно, психіка гальмує, оберігаючи себе, більше не доводиться стримуватися. Тому ми (педагоги, батьки) можемо не розпізнавати, хоча раніше це вдавалося, емоційні стани дітей. Наприклад: здається, що вона капризує, не хоче вивчити вірши, насправді реально дитина страждає, бореться, бо не може зробити те, що до війни було легко. Старається навіть більше, ніж раніше, але не виходить. Чому? Так працює мозок: коли емоційний стрес дуже великий і тривалий, щоб з ним упоратися, починається економити нейрохімічних ресурсів. Якщо чесно провести оцінювання результатів навчання в умовах війни, ми отримаємо знання про зниження результатів. Не тому, що хтось погано зробив свою роботу, не тому, що хтось мало докладав зусиль.

ОСВІТНІ ВТРАТИ



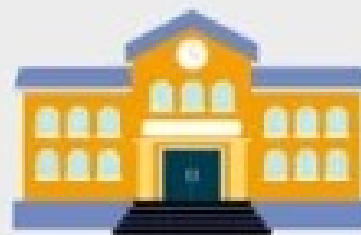
Обмежений доступ до
освітнього процесу



Зміни у контингенті
вчителів та учнів



Втрати у
навчальному часі



Втрати у
матеріально-технічному забезпеченні



Зміни у психологічному
стані учасників
освітнього процесу

ЗБІЛЬШЕННЯ ЧАСУ НАВЧАННЯ

Якщо, наприклад, говорити про другий рік навчання, то чимало міжнародних досліджень підтверджують, що **другорічництво не є ефективним**. У цей раз ніби висуваємо гіпотезу, що всі втратили однаково. Але ж це неправа гіпотеза. Візьмемо результати минулорічного НМТ, коли мали чимало 200-бальних учнів, попри те, що діти готувалися до тесту в умовах повномасштабної війни, а більшість з цього мали дистанційне навчання. А ще не забуваймо про предмет математики: якщо учень не досяг необхідного рівня в математиці, це не означає, що, наприклад, в історії України чи біології він не буде сильнішим. Пропоновані інструменти мають на меті **визначити категорії учнів, які мають найбільш втрати, та ті предмети, де ці втрати є найбільш відчутними**. А далі цілком можна працювати із визначеними учнями за цими предметами. Мається на увазі проведення **підсумкового оцінювання** за предметами після закінчення кожного класу, за результатами якого можна працювати з учнями, які не досягли навіть базового рівня навчальних досягнень у вивченні певних предметів чи дисциплін.

МЕХАНІЗМИ ПОДОЛАННЯ

Організувати цей процес можна засобами групового навчання на різних шкільних заняттях: наприклад, в одній проводяться заняття з математики, в іншій з історії чи біології тощо. Заняття повинні відбуватися в різний час та різних місцях, щоб учні могли відвідувати уроки з усіх дисциплін, де мають програми. Звісно, що такий інструмент може виявитися дороговартісним, бо це оплата роботи вчителів, і їхнє рознавантаження на період основного навчального процесу тощо. Це дуже складно зробити й логістично. Перевести таке навчання в дистанційний формат – теж не завжди вихід, якщо учні отримали освітні втрати якраз у період дистанційного навчання, або для тих, для кого така форма є неефективною, інструмент не спрацює. Або слід розробити дуже потужну систему мотивації, запровадити найкращих та найефективніших у навчанні онлайн педагогів. Можливо, говорити й про індивідуальні методики, коли вчитель постійно підтримує контакт з учнем, але вони є дороговартісними. Ще однією складною проблемою може бути мотивація самих учнів. Адже таке навчання планується у відмінні від основного освітнього процесу час – на вихідних чи канікулах. І якщо дитині й так складно зосередитися на навчанні, то додаткове навантаження може повністю демотивувати.

СТВОРЕННЯ ІНТЕГРАЦІЙНИХ КЛАСІВ

Одним із інструментів, який успішно використовується у світі, тому числі й в Україні, є створення **інтеграційних класів**, до яких можуть долучатися діти з інших класів школи для вивчення окремих дисциплін із якими виникли труднощі. Тут дещо повільніше, докладніше відбувається вивчення цих предметів. Логістика й розклад такого навчання є доволі непростими. З'являються питання до розміру школи, бо в маленькому закладі освіти організувати такий проєкт буде вкрай складно. Більшість педагогів також не готові до такої роботи.

РОБОТА З ПЕДАГОГАМИ

Обов'язково потрібно організувати **методичну роботу з учителями**, які працюють з учнями з освітніми втратами. Адже такої масштабної проблеми з втратами в Україні раніше ніколи не було. Тож педагоги також потребують підтримки, розуміння конкретних методик, особливостей викладання окремих тем: як просто пояснити складні теми чи поняття, які аналогії провести, як “намалювати” цю картинку в уяві учнів, щоби вони зрозуміли й запам'ятали. Педагогу складно придумувати велосипед щодня у своєму класі. І було би чудово, якби була така допоміжна література для наших вчителів. Вона однозначно мала би попит. Можливі ініціатива зсередини, від фахових об'єднань вчителів, обмін досвідом, інструментарієм. Освітні втрати – як снігова куля: якщо ми маємо прогалини певному рівні освіти, то ці прогалини зумовлюють наступні прогалини. Що треба робити, щоб ці прогалини не накопичувалися? Насамперед важливо вчити кожного вчителеві та вчительці розуміти, **які елементи навчального матеріалу є ключовими**. Сама собою ситуація не виправиться. Як доводить практика: якщо прогалини в навчанні вчителі намагаються наздогнати просто на заняттях, при цьому просуваючись у новому матеріалі, це не є ефективним та лише заплутує школярів. Необхідні цільові заходи, щоб допомогти учням надолужити втрачене.

ПЕРЕГЛЯД АБО АДАПТАЦІЯ ОСВІТНІХ ПРОГРАМ

Кожен учитель/вчителька вважає свій предмет найважливішим, тому вважає важливою для подальшого поступу учнів. Але доведеться домовлятися, щоб сконцентруватися на основних поняттях, які є **ключовими** для розуміння предмета учнями/ученицями, і приділити цим поняттям більше часу. Також має бути розроблено комплексне рішення подолання освітніх втрат на державному рівні, врахують елементи більшості запропонованих варіантів учителів-практиків. Але спочатку нам потрібно провести якісне вимірювання та оцінювання цих втрат. Варто розуміти, що в будь-якому випадку це **величезні витрати**. Не існує жодного способу просто перекласти це завдання на вчителів, які й так сьогодні працюють на межі своїх можливостей і ресурсів.

Програми прискореного навчання

Прискорене навчання - це проєктний, діяльнісний підхід, заснований на нейронаукових дослідженнях. Учні на таких уроках мають проявляти активність, у тому числі фізичну – багато рухатися, заняття мають бути емоційно забарвленими. Індія обрала програми прискореного навчання та ввела додаткове дистанційне навчання як програмне надолуження освітніх втрат.

Альтернативні заклади освіти на кшталт вечірніх шкіл створюють для тих категорій учнів, які інакше взагалі не завершать школу, наприклад, Афганістані - для заміжніх старшокласниць, у Бразилії - для підлітків, які працюють. Навчальна програма, як нова, так і погано засвоєна, подається стисло: найважливіші знання та навички. А відпрацьовують глибше, ніж зазвичай. Ідеться не про те, щоб дати менше, а про те, щоб не варіювати різними словами інформацію, зосередитися на головному. Повторювати не під час опитувань та виконання стандартних завдань, а відпрацьовувати навички, наскрізні вміння.

КОРЕКЦІЙНІ ПРОГРАМИ

Орієнтовані на учнів, які мають труднощі в навчанні. У школі надають у формі додаткової цільової підтримки, одночасно звичайними заняттями. Це можуть бути індивідуальні додаткові заняття з учителем або виокремлення групи учнів, які потребують допомоги. Скажімо, у Зімбабве такі школярі додатково займали годину до або після звичайних уроків протягом трьох місяців. У зазвичай опановують матеріал за стислим навчальним планом. Замість того, щоб вивчати все, що школяр не зміг вивчити попередніх класах, слід зосередитися на формуванні мінімальних навичок та знань, необхідних для адекватного сприйняття матеріалу на рівні класу. Також країни можуть вводити вирівнювальні заняття конкретної компетенції. Скажімо, безплатні позашкільні групи для тих, у кого проблеми з читанням.



АДАПТИВНЕ НАВЧАННЯ

Такий підхід починається з поглибленої діагностики знань та вмінь усіх учнів, і на основі цього поділу їх на групи за освітніми потребами. Скажімо, у Камбоджі в початкових школах один день на тиждень учні розподіляються не за класами, а за компетентностями на невеличкі групи. І повторюють навчальну програму, відпрацьовують за п'ятьма основними компетентностями з предмета для кожного класу.


ПРОГРАМИ НАДОЛУЖЕННЯ ОСВІТНІХ ВТРАТ

Це короткострокові програми, які надають усім учням можливість надолужити матеріал через повторний доступ до нього паралельно з продовженням стандартного навчання. Один із варіантів – додаткові дистанційні заняття. Наприклад, у Палестині розробили одномісячну програму онлайн для всіх школярів після карантину. Її можна проходити у вихідні чи в другій половині дня після занять. Другий варіант – оплачене державою онлайн- або офлайн-репетиторство для школярів, у яких значні прогалини в знаннях та навичках.

Які стратегії підтримують учителі

За [даними Звіту Всесвітнього економічного форуму 2022](#), опитані освітяни обрали такі стратегії для подолання втрат у навчанні:

1. Підвищити кваліфікацію вчителів щодо методик прискореного навчання — 45%.
2. Допомогти в покращенні психологічного здоров'я вчителів — 43%.
3. Інтегрувати цифрові технології в освіту та розвивати дистанційне навчання — 39%.
4. Надати матеріали та гаджети для дистанційного навчання — 38%.
5. Надати гаджети та забезпечити доступ до інтернету учням з малозабезпечених родин — 37%.
6. Збільшити кількість учителів для додаткового навчання — 35%.
7. Індивідуально навчати тих, хто потребує додаткової підтримки — 35%.
8. Розвивати соціально-емоційну компетентність учнів — 30%.
9. Скоротити навчальну програму — 27%.
10. Ретельніше відбирати вчителів, а для підвищення престижу професії надавати їм більше пільг — 24%.



ДОСВІД УКРАЇНИ

МОН розглядає як взірець британські програми catch-up (надолуження освітніх втрат). На їхнє впровадження Велика Британія витратила 1,1 млрд фунтів стерлінгів. Там ввели подовжений навчальний день, учителі проводять індивідуальні консультації після уроків. А головне – Національна програма з репетиторів забезпечує школи фахівцями для додаткового навчання в мінігрупах. Учні визначають, чого потребують цього, визначають учителі. Заняття проводять з мови, математики, іноземної мови, природничих наук, комплексного навчання для початкової школи (читання, письмо, лічба). Щоправда, у самій Великій Британії триває обговорення й аналіз такого досвіду. Депутати парламенту вважають, що охоплено менше дітей, ніж планували. А на місцях до репетиторів частіше відправляють тих дітей, які мають проблеми після карантину, але загалом діти успішні. До учнів із родин, які перебувають у важких життєвих обставинах, програма доходить далеко не завжди.



ПЕРШІ КРОКИ

Спираючись на стратегічні орієнтири, у діагностуванні навчальних втрат учнів певного віку найперше маємо зважати на вимоги державних стандартів та освітніх програм. У розробленні системи вимірювання навчальних втрат варто виходити з того, що вона має бути задіяна на ключових етапах навчання: наприкінці початкової, середньої та старшої школи. Таким чином, потребує розробки інструментарій, який забезпечить діагностику навчальних втрат учнів не лише за окремими предметами, а й за окремими розділами навчальної програми. Діагностика має проводитися регулярно на кожному етапі освіти, охопити всіх учнів, що в умовах війни видається неможливим.

Розробляючи програму вимірювання освітніх втрат, перш за все потрібно розробити карту опорних знань із кожного навчального предмета для кожного класу – тієї сукупності знань і компетентностей, якими має володіти учень, і без яких він не зможе навчатися у наступному класі.

КАРТА ОПОРНИХ ЗНАНЬ ПРЕДМЕТА

- ▶ У такій карті мають бути зазначені **ключові знання з кожного предмету за певний клас** (це та основа знань, якою повинен володіти учень і без якої він не зможе навчатися в наступному класі). До карти опорних знань мають увійти **найголовніші теми** (правила, формули тощо), для кожного класу з певного навчального предмета.
- ▶ Водночас освітній омбудсмен закликає вчителів **не вдаватися до предметного шовінізму**, який, на жаль, наявний у великій кількості освітян, які вважають свій предмет найголовнішим для дітей.
- ▶ Педагоги можуть об'єднати зусилля щодо розроблення карт опорних знань на рівні закладу освіти, методичного об'єднання або окремої громади.

Змінюємо формат уроків

Використовуємо інструменти, що допоможуть учителю оптимізувати матеріал, а дітям легше його засвоїти.

Учні можуть вести короткі та зрозумілі їм конспекти з важливою інформацією. У них краще максимально все візуалізувати. Малювати схеми, таблиці, виділяти важливе кольором, використовувати наліпки.

Для цікавої подачі інформації вчителі можуть вмикати на уроках навчальні відео. Їх також можна знайти на платформі [ВШО](#), каналі [EdEra](#).

Для підготовки до НМТ можна переглянути відео на каналі [iLearn](#) [Вебінар] Кейс цифрових ресурсів для інтерактивної роботи: тестування <https://www.youtube.com/watch?v=jFofscCLMpE>

ПОРАДИ

Важливо не просто запровадити додаткові уроки чи скоротити канікули, а **ефективно** використати цей час. Багато країн, щоб подолати наслідки надолуження освітніх втрат після пандемії скоротили канікули чи запровадили подвійні уроки чи забезпечили безкоштовні послуги онлайн-репетиторів. Одним із варіантів надолуження також є літні школи. Їх влаштовують у таборах чи центрах дозвілля, а учні записуються туди за бажанням. Навчання там відбувається в ігровій формі. А діти мають багато фізичної активності та розвиваються. Також у деяких країнах учні опановують важливі навички на позашкільних заняттях. Наприклад, на гуртках з моделювання, малювання, діти можуть застосовувати читання та математику.

Розробляємо програму надолуження

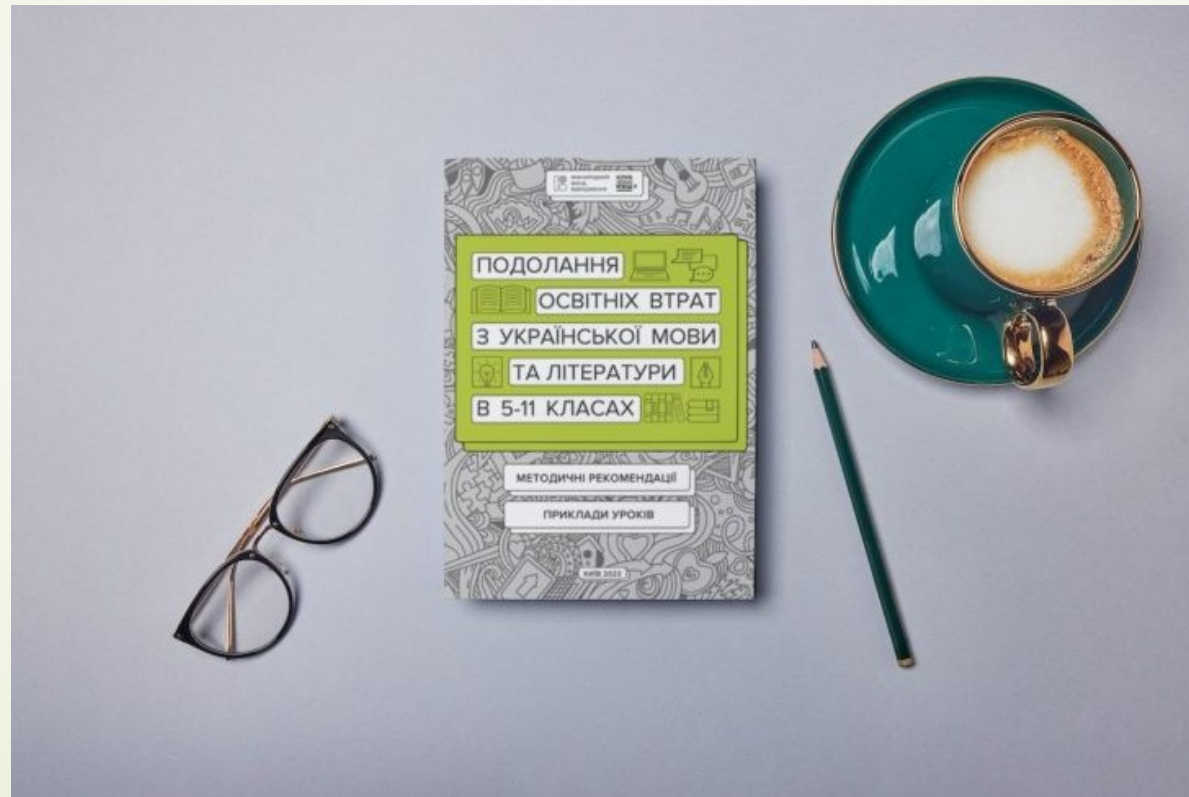
Плануємо додаткові заняття для того, щоб наздогнати навчальну програму. Такі заняття можуть бути для всього класу, невеликих груп чи окремих учнів. Тут важливо орієнтуватись на кожного учня. Адаже навіть якщо діти пропустили однаковий час навчання, прогалини у них можуть бути різні. Перш за все при створенні такої програми варто зважати на психоемоційний стан дітей: нездатні вони засвоювати матеріал та як полегшити їхнє навчання. Адаже дитині буде складно навчатися, якщо вона перебуває у важкому емоційному чи фізичному стані. Далі варто **розставити пріоритети**. Які знання та навички потрібні дитині, щоб успішно навчатися у наступному класі. Та як їй вийти на один рівень з однолітками вже зараз. Також додаткові заняття можна проводити онлайн. А деякі завдання діти можуть виконувати дистанційно.

<https://www.youtube.com/watch?v=9QtBSrEnjRE>

ВСЕУКРАЇНСЬКА ШКОЛА ОНЛАЙН <https://lms.e-school.net/>

Тут розробляється контент із ключових навчальних тем. Поєднання цього проєкту з інструментом первинної й вторинної діагностики **Search** дозволяє здійснювати діагностику, і, певною мірою, оцінювання. Учасник проходить тестування на платформі й автоматично отримує рекомендації щодо доопрацювання певних тем і матеріалів. Контент «Всеукраїнській школі онлайн» або на інших ресурсах. Учень може пройти відповідні уроки, виконати пропоновані вправи, перевірити себе ще раз. Після чого може повторити діагностику, щоби побачити свій прогрес. Це дуже потужний і корисний контент. Якщо його поєднати з автоматичним оцінюванням, то це обов'язково потрібно далі розробляти й впроваджувати. Не забуваймо, що є доволі велика категорія дітей, яка потребуватиме такого інструменту завжди – ті, хто перебуває на довгостроковому лікуванні або має певні проблеми в родині, через які не може відвідувати заклад освіти. Наразі на платформі представлені матеріали та діагностичні інструменти з математики й української мови, невдовзі буде доступним контент з історії України, інтегрованого природничого курсу для учнів 5–6 класів, біології, фізики, хімії, географії та англійської мови.

[Buklet-22Podolannya-osvitnih-vtrat22.pdf \(nus.org.ua\)](#)





Вчися вухами | Аудіоуроки (nus.org.ua)

Учитися можна не лише за столом чи партою. Можна в потязі чи автобусі, під час прогулянки чи лежачи у ліжку. Можна навіть в укритті – для цього потрібно лиш слухати. Про решту ми вже подбали.

Тут розміщено **аудіоуроки для 7–11 класів** **всесвітньої та історії України, громадянської освіти української мови та літератури.**

ІНОЗЕМНА МОВА

Безплатний курс "Ізі ЗНО" допоможе вчити англійську мемами, серіалами та фільмами;

ресурс Englishpage містить безплатні онлайн-уроки граматики, вправи із читання, письма та аудіо.

https://lms.e-school.net.ua/meta_user/teacher_guidelines/

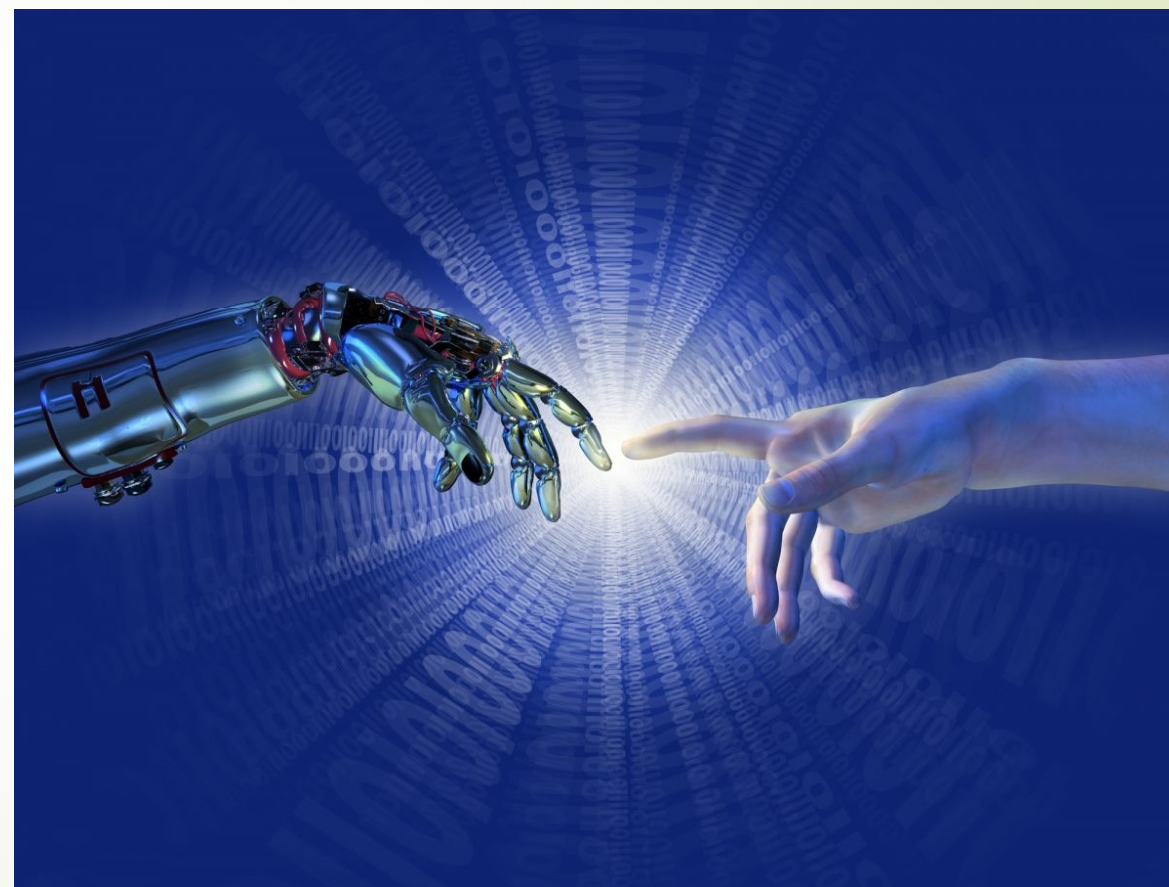
ВШО безкоштовні методичні матеріали з організацією дистанційного та змішаного навчання на базі Всеукраїнської школи онлайн.

Штучний інтелект, що визначає рівень знань (тест для надолуження освітніх втрат)

<https://www.aitest.in.ua/>

Відеоінструкція

<https://www.youtube.com/watch?v=DZALsUKvhb0>



Наздоженемо: курс для подолання освітніх втрат від «ОСВІТОРІЇ»

► <https://osvitoria.university/courses/nazdojenemo/>

«Наздоженемо: курс про подолання освітніх втрат» — серія з 4-х безплатних онл курсів для освітян.

Кожен курс створений для однієї з 4-х цільових аудиторій:

- управлінці;
- учителі початкової школи;
- учителі математики;
- учителі української мови та літератури.

Після проходження будь-якого курсу з серії учасники(-ці) отримають сертифікат підвищення кваліфікації на 15 годин.

Проєкт “О.університет” реалізований ГС “Освіторія” у межах програми малих грантів публічної дипломатії — Освіта — Посольства США в Україні.

О УНІВЕРСИТЕТ <https://osvitoria.university/>

На порталі **Освіторія медіа** команда журналістів пише ненудно про освіту. Платформа **Osvita now** висвітлює нагальні матеріали про освітній процес у умовах війни. А ще в них є сторінка у Facebook, Viber-канал і Youtube-канал із корисними та цікавими матеріалами.



НАЗДОЖЕНЕМО:
КУРС ПРО ПОДОЛАННЯ
ОСВІТНІХ ВТРАТ

Онлайн на **О.Університет**

Logos: Міністерство Освіти і Науки України, GPE (Transforming Education), UNICEF (для кожної дитини), ОСВІТОРІЯ.



Logos: Міністерство Освіти і Науки України, UNICEF, ОСВІТОРІЯ, Університет

НУШ:

БАЗОВА СЕРЕДНЯ ОСВІТА

на osvitoria.university

Logos: Four colorful circular patterns (pink, yellow, blue, blue).



Logos: Міністерство Освіти і Науки України, UNICEF, ОСВІТОРІЯ, Університет

РОЗУМІЮ

Курс з психологічно-емоційної підтримки для вчителів і шкільних психологів

на OSVITORIA.UNIVERSITY

Illustration: A woman with blue hair and glasses sitting at a laptop, with a speech bubble containing three smiley faces.

Корисні ресурси

Освітні втрати: як учителю їх діагностувати та компенсувати

https://osvita.ua/school/method/90113/#google_vignette

- ▶ **Навчальні втрати в умовах війни: як учителю їх діагностувати та компенсувати**

<https://sqe.gov.ua/navchalni-vtrati-v-umovakh-viyni-yak-uchi/>

- ▶ **Внутрішній моніторинг результатів навчання учнів – інструмент для покращення якості освіти в руках директора школи** <https://sqe.gov.ua/vnutrishniy-monitoring-rezultativ-n/>

- ▶ **Змішане навчання: як організувати якісний освітній процес в умовах війни**

<https://sqe.gov.ua/zmishane-navchannya-yak-organizuvati-yaki/>

- ▶ **Навчання в умовах війни: як сформувати в учнів уміння вчитися**

<https://sqe.gov.ua/uminnya-vchitsya-yak-bazova-kompetentni/>

- ▶ **МОН Освітні втрати: рекомендації з організації програм надолуження**

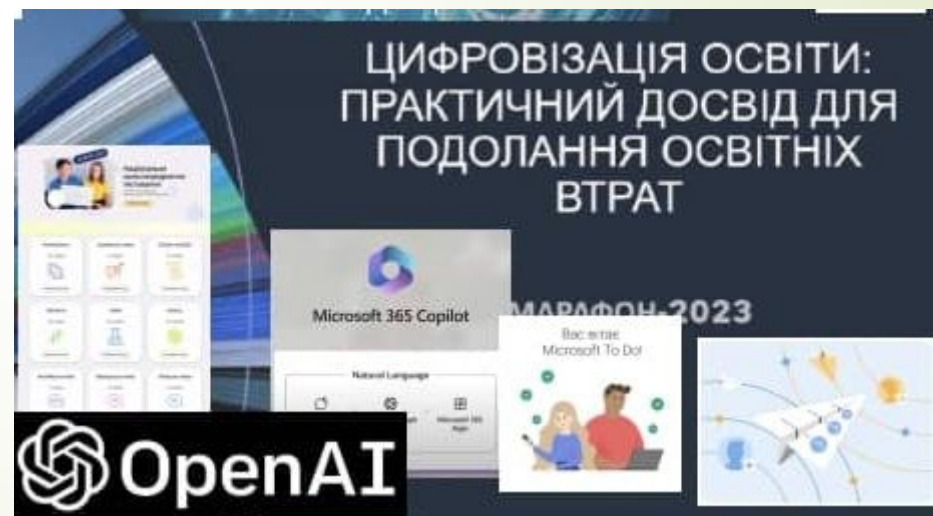
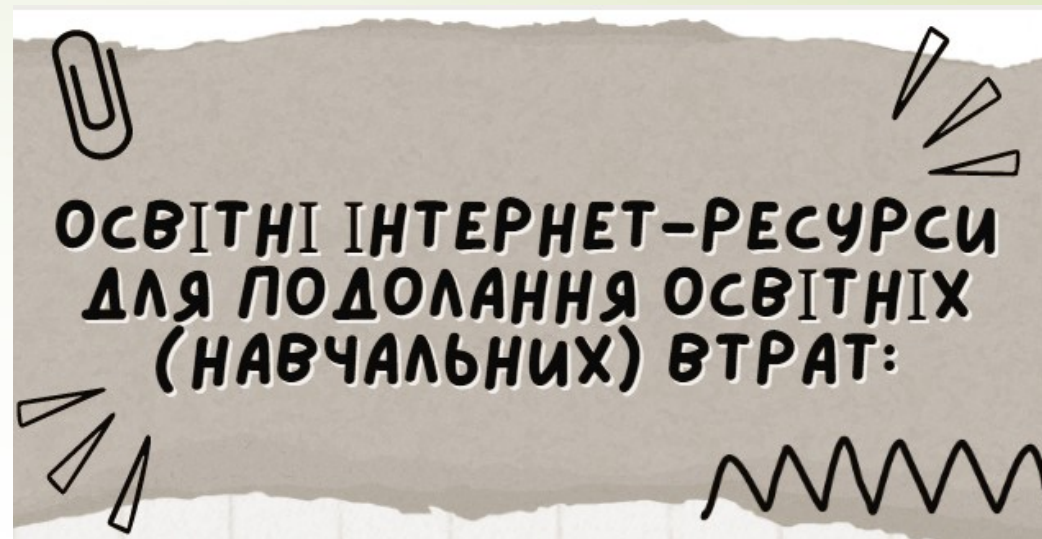
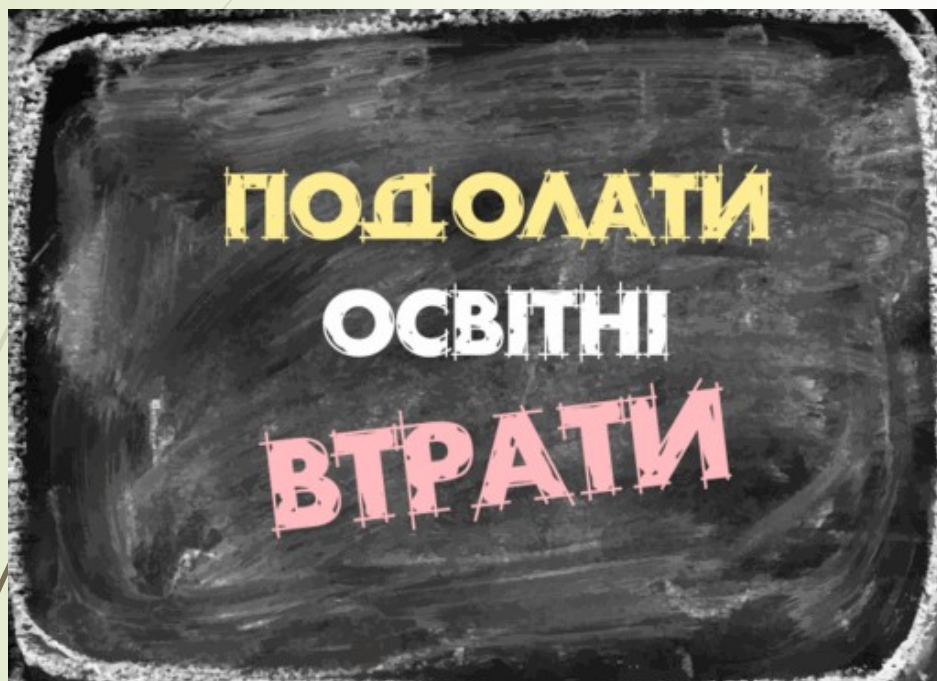
<https://osvita.ua/school/method/89680/>

- ▶ **Як компенсувати освітні втрати: рекомендації керівникам**

<https://osvita.ua/school/89099/>

тест для визначення освітніх втрат при допомозі штучного інтелекту <https://www.aitest.in.ua>

РЕФЛЕКСІЯ



ВАРІАНТИ ВИРІШЕННЯ ПРОБЛЕМ

Реакція на проблему, зазвичай, така: "атака", "відхід" або "сильне рішення".

Від часів первісного суспільства людина завжди будь-яку проблему, перш за все, намагалася вирішити силою. З розвитком суспільства й моралі стало зрозумілим, що покладатися лише на силу – ознака слабкості, проте не перестали апелювати до грубої сили, натомість шукали альтернативу.

Доберіть речення з казки до ілюстрації



«ЗАХАР БЕРКУТ» І. ФРАНКА





ДЯКУЮ ЗА УВАГУ!

